

BABAESKİ SEMİZ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

BABAESKİ SEMİZ ALİ PAŞA COMPLEX

Ayşe Gülçin KÜÇÜKKAYA* - Tülay CANITEZ **

Makale Bilgisi

Başvuru: 18 Mart 2019

Hakem Değerlendirmesi: 3 Nisan 2019

Kabul: 30 Mayıs 2019

DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2019.19.006

Article Info

Received: March 18, 2019

Peer Review: April 3, 2019

Accepted: May 30, 2019

DOI Number: 10.22520/tubaked.2019.19.006

Özet

Coğrafi konumu nedeniyle önemli bir yerleşim yeri olan ve 1359'da Osmanlı topraklarına katılan Babaeski'de yer alan Semiz (Cedid) Ali Paşa Külliyesi, Mimar Sinan tarafından 1562 yılında yapılmıştır. Külliye cami, medrese, hamam, kervansaray ve dükkanlardan oluşmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde uğradığı istila ve savaşlarla birlikte, imar faaliyetleri ve bilinçsiz müdahaleler sebebiyle külliye günümüze sadece cami ve hamam kalabilmiştir.

Çalışmada, Semiz Ali Paşa Külliyesi'nin belgelere göre değerlendirilmesi yapılmış; mevcut cami ve hamamın geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki durumu ortaya konulmuştur. Yazılı kaynaklar, mevcut kalıntılar ve karşılaştırmalı çalışma yapılarak Medrese ve "Çifte Hamam" olması muhtemel hamam için restitüsyon önerisi geliştirilmiştir. Bu bağlamda külliye bütüncül, evrensel koruma ilkeleri doğrultusunda korunması irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Babaeski, Semiz Ali Paşa Külliyesi, Cami, Hamam, Koruma.

* Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: gulcin.kucukkaya@yeditepe.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: tulaycanitez@trakya.edu.tr

Abstract

Semiz (Cedid) Ali Paşa Complex is located in Babaeski, on the historical road from Istanbul to Belgrad, was included within the Ottoman territory in 1359. The complex was built in 1562 by Mimar Sinan. The complex consists of the mosque, madrasah, hamam, caravanserai and shops. Due to the wars and invasions the complex was faced with throughout the history, as well as various construction activities and unconscious interventions, today only the mosque and bath survive from the whole complex.

In this study following an assessment of Semiz Ali Paşa Complex made over the documents, the repairs that the existing mosque and bath had undergone, as well as their current condition are defined. Based on the written documents, existing remains and comparative study, a restitution proposal is developed for the madrasah and the bath, which was probably a “double bath”. Consequently, the holistic conservation of the complex following the universal conservation principles is examined.

Keywords: Semiz Ali Paşa Complex, Mosque, Bath, Conservation.

GİRİŞ

Yerleşimin ilk izleri Traklar'a kadar dayanan Babaeski ilçesi, Roma ve Bizans hâkimiyeti altında kalmış ve 1359 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Kırklareli İl Yıllığı, 1967: 179). Türklerin Avrupa'da adım adım ilerlediği XVI. yüzyılda Trakya'da ve Balkanlar'da İstanbul-Belgrad arasında yaklaşık deve yüküyle 4 saatlik mesafelerde teşkilatlı külliyeler inşa edilmiştir. Bunlardan Büyükçekmece-Edirne arasında; Havsa'dan önce, Lüleburgaz menzil noktasından hemen sonra yer alan Babaeski'de de Mimar Sinan'ın Mimarbaşı olduğu dönemde cami, medrese, hamam, kervansaray ve dükkânlardan müteşekkil bir külliye inşa edilmiştir.

Tarihsel kentler sosyolojik, politik ya da askeri nedenlerle zaman içinde çok hızlı biçimde değişime uğrayabilmekte; bazen plansız bazen de yanlış imar planlarıyla farkında olunmadan kimliğini, kültürel değerlerini koruyamaz duruma gelebilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyıldaki şaşaalı döneminin Trakya'daki belgelerinden biri olan Babaeski'deki Semiz Ali Paşa'nın vakfından Mimar Sinan'a yaptırılan cami, medrese, hamam, kervansaray ve dükkânlardan oluşan külliye günümüze sadece cami ve hamam gelebilmiştir.

COĞRAFI KONUMU

İstanbul Edirne karayolu üzerinde yer alan Babaeski¹, Kırklareli il merkezinden 35 km uzaklıkta, 41°25'30" enlem ve 27°05'30" boylamında ve Ergene Havzasında yer almaktadır².

¹ "Babaeski" adının menşei hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Evliya Çelebi'ye göre (1970: 34), XIII. yy da Türklerin Trakya'da egemen olmalarında büyük emeği geçmiş, Alp Erenlerden Sarı Saltuk Bey'in (Akalin, 1988: III) gömüldüğü yer olduğu için, Ahmet Badi Efendi'ye göre (1932, c: III: 368) Fatih Camii Haziresi'nde gömülü Ahmet Baba'dan dolayı, Kırklareli İl Yıllığı'na göre (1967:173) Balaban Bey adlı bir zata bağlı olarak Baba-yı Atik olarak adlandırılan ilçe ile ilgili bir başka bilgi ise; Babaeski'nin ilk fetih yıllarında bir akıncı komutanına arpalık olarak verildiği, bu akıncı beyinin de Anadolu'dan Rumeli'nin fethine katılan Ahilerden olduğudur. Ahiler Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine yeni bir düzen kurmak için örgütlenmiştir. Babaeski'nin fethinden sonra burası bir Ahi Baba'nın yönetimine verilmiş ve kendisinden fethedilen yerlerde devlet örgütünü sağlam bir şekilde kurması istenmiştir. Bu işi çabuk yapıp bitirdiğinden dolayı da Baba-Atik veya Baba-yı Atik denmiştir (Karaçam, 1970: 225). "Atik" sözcüğünün Osmanlıcada "ıtk" tan gelen "eski" anlamında (Özön, 1965: 43) kullanıldığı da değerlendirilirse, Baba-yı Atik olarak kadı hükümlerinde adı geçen bu tarihi merkez, harf inkılabı ile "Babaeski" adını almış olmalıdır.

² Edirne Valilerinden Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın isteği üzerine hazırlanarak, Edirne Vilayet Matbaasında basılmış olan 1892 yılı Edirne Salnamesi, daha önce çıkmış olan salnamelerden farklı olarak, tarihi bilgiler ile birlikte önemli bilgiler de içermektedir. Edirne Vilayeti ve buna bağlı sancak ve kazaların

Babaeski'nin Orta Yol ya da Via Militaris olarak bilinen Antik Roma yolu üzerinde yer alması ve dolayısıyla Orta Avrupa ve Balkanları İstanbul ve Anadolu'ya bağlayan yol üzerinde konumlanması önemini arttırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu dönemlerde bu yol üzerinde yer alan yerleşmelerde ordunun sefer sırasında ihtiyaçlarının karşılanması veya kervanların ve seyyahların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla külliyeler inşa edilmiştir. Çoğu Mimar Sinan tarafından tasarlanan külliyelerden biri de Babaeski'deki Semiz Ali Paşa Külliyesi'dir (Müderrişoğlu, 1993: 9).

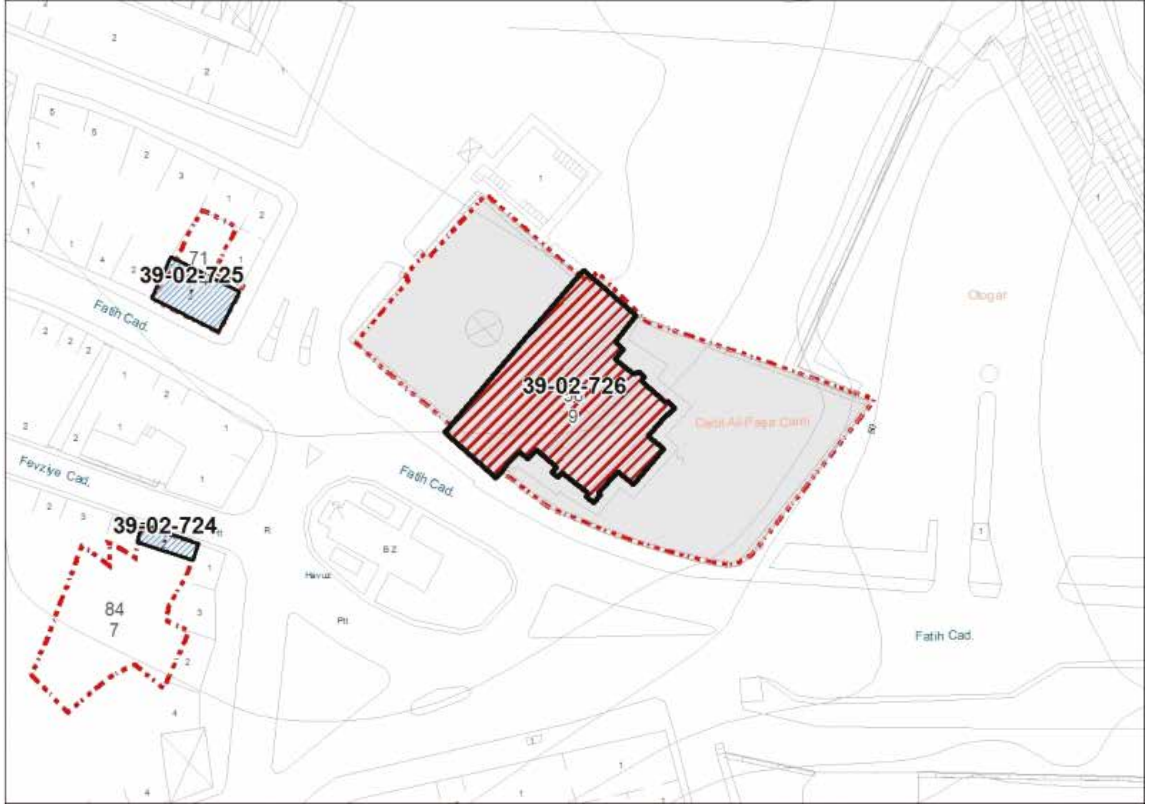
TARİHSEL GELİŞİM

Türklerin Trakya'daki hâkimiyetleri 12. yüzyılda Trakya'da egemenlik savaşları veren Trak Türklerine kadar dayanır (Akalin, 1988: III). Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye geçişinden bir süre sonra Babaeski fethedilmiş, Trakya'nın fethi esnasında ise kuvvetlerin dağılım merkezi vazifesi görmüştür. Fatih'in İstanbul'u almasından sonraki strateji Osmanlı topraklarının batıda genişletilmesidir. Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim dönemlerinde Avrupa'ya pek çok sefer düzenlemiştir³. Hatta bu seferlerin planları, karargâhları, ordunun karıştırılması İstanbul'da değil de Büyükkarıştıran, Lüleburgaz, Edirne gibi Trakya yerleşmelerinde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bu seferler sonucunda Mimar Sinan'ın mimarbaşı olduğu XVI. yüzyılda İstanbul Belgrad arasında ana stratejik bir hat ve hat üzerinde kâgir büyük mescitler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, hastaneler bulunan teşkilatlı menzil alanları meydana gelmiştir (Küçükçaya, 1990: 184).

Büyükçekmece, Çorlu, Büyükkarıştıran, Lüleburgaz, Babaeski, Havsa, Edirne, Svilengrad, Filibe, Belgrad gibi menzil alanları Sinan'ın şehircilik anlayışıyla yeni kullanımlara dönük, yeni biçimler ve yeni öğeleriyle ve klasik dönemin en rasyonel çözümleriyle yeniden imar edilmiştir (Küçükçaya, 1990: 183-184). İstanbul-Belgrad arasında bir menzil alanı da Babaeski olup, Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın Edirne'de yaptırdığı Ali Paşa Çarşısı dükkânlarından elde edilen gelir ile (Peremeci, 1939: 85) kervansaray, dükkânlar, hamam, medrese ve camiden oluşan bu külliye yapılmıştır (Şek.1, 2). Planlama aşamasında koruma alanları ve kararları ile bütünleşmiş rasyonel düzenlemelerin birçok tarihi kentimizde olduğu gibi, Babaeski ilçesi için de uzun yıllar yapılmamış

geniş olarak anlatıldığı bu Salnamede Babaeski ile ilgili olarak şunlar yazılıdır (Salname, 1892):"İstanbul demiryolu üzerinde, Lüleburgaz, Uzunköprü, Havsa, Hayrabolu, Kırkkilise kazalarıyla çevrili, Kırkkilise'nin 30 km. güneyinde, Edirne'nin 50 km. güneydoğusunda Ergeneye akan büyük derenin batı kenarında ve demiryolunun 10 km. kuzeyinde bulunmaktadır"(URL 1).

³ Andreasyan, "Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi" adlı eserinde "İstanbul'dan Venedik'e uzanan muhteşem yol" olarak betimlemektedir (1964: 26).

Şekil 1. Babaeski Semiz Ali Paşa Camii kent içi konumu (URL 2, 3, 4) // *Babaeski Semiz Ali Paşa Mosque urban location*

olması, özellikle İstanbul-Edirne (E5) otoyolunun (Londra Asfaltı) tarihsel merkez içinden geçirilmesi, yeni yol açma-genişletme, parsel alanları düzenleme ve yapılaşma faaliyetleri kent merkezinde yer alan kültür varlıklarının zarar görmesine neden olmuştur (Şek.1, 2).

Kent merkezinde yer alan sınırlı sayıdaki anıtsal yapılar ya zaman içinde duyarsız imar kararları ya da hatalı restorasyon uygulamaları sonucunda özgünlüklerini yitirmişlerdir. Çalışma konusu olan cami, medrese ve hamamdan oluşan Semiz (Cedid) Ali Paşa Külliyesi'nden de günümüze sadece cami ve hamam gelebilmiştir (Eyice, 2009: 427) (Şek.2).

SEMİZ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ - BELGELERE GÖRE DEĞERLENDİRME

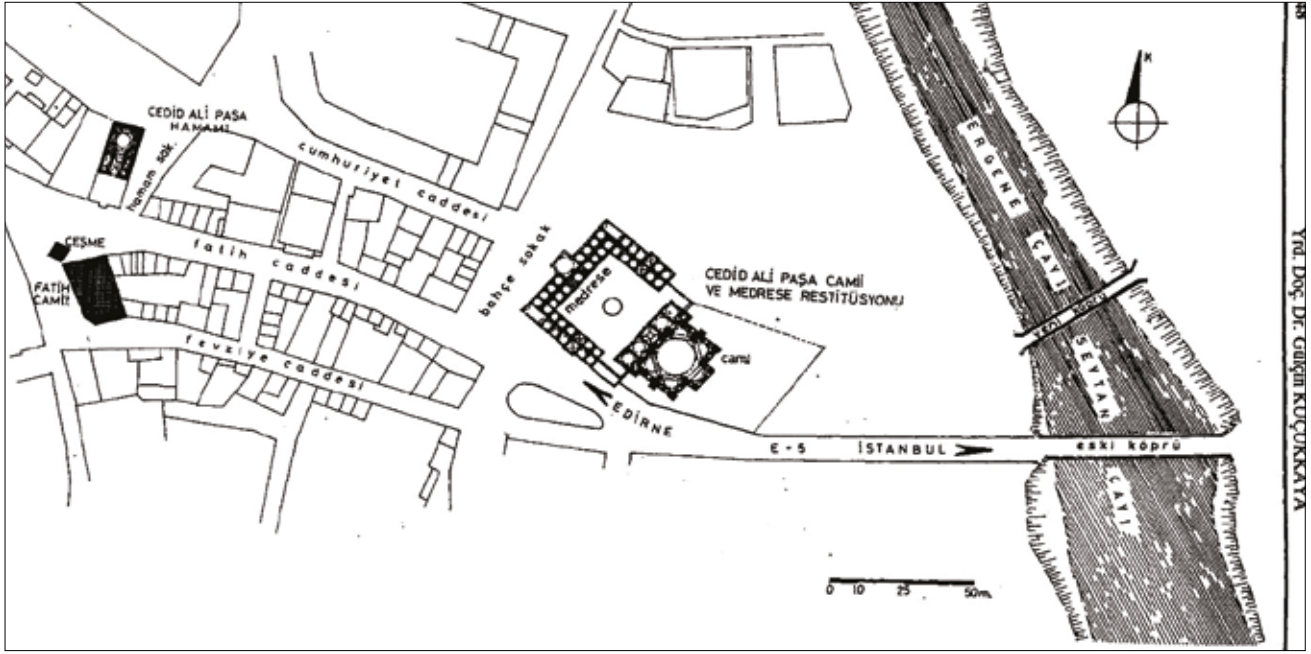
Semiz Ali Paşa, İkinci Vezir iken 10 Temmuz 1561 (26 Şevval 968) tarihinde Birinci Vezir olmuş Kanuni Sultan Süleyman Devri sadrazamıdır (Danişmend, 1971: 335). Dalmaçya sahillerindeki Brazza (Brac, Braca) adasından devşirilmiş olduğu bilinir (Gökbilgin, 1952: 486-519). Uzun boylu heybetli bir zat olduğu için *Semin*, *Semiz*

lakapları takılan Ali Paşa⁴ çok zeki ve nüktedan bir zattır. Latife ve nükteleri bazı letaifnamelerde yazılmış ve bunlar halk arasında yayılmıştır (Afyoncu, 2009: 496).

Sadrazam Semiz Ali Paşa'ya ait en eski belge Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiyeler Arşivi'nde 585 nolu Vakfiye Defterinin 16.sıra no'sunda kayıtlı H.973 tarihli Arapça Ali Paşa Vakfı⁵ olup Babaeski'de cami

⁴ Ali Paşa Enderun'daki eğitimini tamamladıktan sonra ilk olarak rikâb ağalığı, sonra miralem (1545) ve yeniçeri ağalığına (1546), daha sonra Rumeli Beylerbeyliği (1550) ve akabinde vezaretle Mısır Beylerbeyliğine tayin edilmiş (1552-1553) ve 1561 yılında Rüstem Paşa'nın vefatından sonra Veziriazamlık görevine getirilmiştir (Danişmend, 1971: 335). Semiz Ali Paşa sadarete geçer geçmez o zamana kadar iyi yolda yürümeyen Avusturya ile sulh müzakerelerine önem vermiş ve müzakerelerde, hadiseleri kendi lehine kullanmak ve onlardan istifade etmek suretiyle büyük kabiliyet göstererek, Avusturya Elçisi Busbecq ile sadaretin ilk senelerinde sekiz senelik bir anlaşma akdine muvaffak olmuştur (Danişmend, 1971: 335). 1565 yılında vefat ettiğinde Eyüp Sultan'da bulunan türbesine defnedilmiştir (Allahverdi, 2016: 567-600).

⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakfiyeler Arşivi, 585 nolu Vakfiye Defterinin 16. Sayfa ve 16. sıra numarasında Ali Paşa İbni Hüseyin'e ait availi cemazilahir 973 tarihli Arapça Vakfiyesinin ayet hadis ve dua cümleleri hariç Yeni Defter No 1961, sayfa 441-452 deki Türkçe Tercümesinden istifade edilmiştir.

Şekil 2. Babaeski Semiz Ali Paşa Külliyesi kısmi restitüsyon projesi, medrese kısmı bugün mevcut değildir (Küçükkaya, 1989) / *The Babaeski Semiz Ali Paşa Complex the partial restitution project; the madrasah part doesn't exist today.*

dâhil hiçbir emlakten bahsedilmemektedir. Buna karşın anlatımdan yeni bittiği anlaşılan Edirne Ali Paşa Çarşısı dükkânları yapısal özellikleri, çevresiyle ilişkisi, sınırlarını belirleyen yapılarla birlikte ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Sinan'ın eserlerini belgeleyen kendi ağzından yazılmış risalelerde de cami ile medrese anılmakta fakat dükkânlar, kervansaray ile hamamın adları geçmemektedir (Mimar Sinan 1, 2). Bu yapıların Mimar Sinan'ın ölümünden sonraki tarihlerde ilave edilmiş olması muhtemeldir⁶.

Semiz Ali Paşa'nın Edirne'deki emlakine ait bir diğer belge H.982 tarihli bir muhasebe evrakı olup "Ali Paşa'nın Babaeski'de bir camii, bunun için de bu kasabada hamam, kervansaray ve dükkânlar vardı" denmektedir (Gökbilgin, 1952: 486-519). Gökbilgin'in "XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası/ Vakıflar-Mülkler-Mukataalar" adlı kitabında 827 nolu dipnotundaki⁷ bilgilere göre kervansaray, hamam için cedit (yeni) sözcüğü tekrar tekrar kullanılmakta ve akarları toplamakla yükümlü Kasım Bey tarafından yaptırıldığı açıklanmaktadır⁸.

Asıl vakfiyenin başladığı varakta hemen üst kısımda siyakat yazısıyla vakfiyenin içeriğine dair bir açıklama ile deftere kaydedildiği tarih yer almaktadır. Buna göre vakfiyenin sureti deftere 10 Zilkade 1287/1 Şubat 1871'de kaydedilmiştir. Arapça hazırlanan vakfiyenin tarihi evâil-i cemaziyel âhir 973/Aralık 1565-Ocak 1566'dır. Vakfiye azatlı kölesinin oğlu Muhammed Mustafa b. Abdülmennan'ında bulunduğu şahitler huzurunda düzenlenmiş, bu kişi mütevellî olarak tayin edilmiştir (Allahverdi, 2016: 567-600).

Vakfiyede vakif eserleri ve buldukları mahaller ve hudutları belirtildikten sonra Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinde bulunan vakıflardaki vazifelilere tahsis edilen ücretler tayin edilmiştir. Daha sonra vakfın vakıflarla ilgili şartlarına yer verilmiştir. Çiftliklerdeki tarlaların nasıl ekilip biçileceğinden, hasadın toplanıp, ambarlanması, kölelerin çalışma şartları ve çiftlik hayvanlarının bakımına kadar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. "Baba[eski] kasabasında inşa edilen medrese ve cami ihtiyacı olan hasır, kandil yağı, süpürge ihtiyaç oldukça alınır, bakım ve tamiri yapılır." (Allahverdi, 2016: 567-600) bilgisi de yer almaktadır.

⁶ 1569 da (Aslanapa, 1986: 441-452) 211 dükkandan oluşmuş Edirne Semiz Ali Paşa Camii akarlarıyla H.982(1574) de (Küçükkaya, 1990: 185; Gökbilgin, 1952: 486-519) yeni bir külliye inşasına başlanması, cami ve medresenin Sinan'ın tasarımıyla tamamlanması bu arada hamamın camiden önce

XVII. yüzyılda yaşamış ünlü seyyah Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, "...Evvela şehrin doğu tarafında su kenarında Ali Paşa Camii, yapıcı Süleyman Han Vezirlerinden Semiz Ali Paşa adıyla meşhur tedbirli bir vezirmiş, bu şehir içinde bir cami yaptırmış ki güya selatin camiidir. Hemen İstanbul'daki Topkapı içinde

bitirilmesi ve Edirne dükkanlarının gelirlerinin önceleri yeterli olması nedeniyle daha sonraki yıllarda kervansaray ve dükkanların inşasına devam edilmiş olması muhtemeldir.

⁷ "Muhasebe-i müfredat icar hayu hamam-ı cedit ve kervansaray-ı cedit ve sair dekakin (dükkanlar) der nefes-i kaza Babaeski'si Evkaf merhum ve mağfur seyit ve sehil sahib ül hayrat Veziriazam Ali Paşa nurullah merkada bi marifeti Kasım Bey cabi".

⁸ "Hüseyin Ayyansarâyî Vefeyât-ı Selâtîn'inde Semiz Ali Paşa'nın hayratını, "...Baba-yı atık kasabasında bir kebîr camii ve bir çifte hamam ve çarşıda bir mâ-i leziz çeşmesi câridir" şeklinde kaydettiğine göre: muhtemelen XVIII. yüzyıl sonlarında medrese ve hamam harap olmuş, fakat çifte hamam ile çeşmesi mevcuttur. 982 tarihli muhasebe evrakında bunlar "hamâm-ı cedit" ve "kârbansarây-ı cedit" olarak kaydedildiklerine göre sonradan yapılmış olmalıdır" (Eyice, 2009: 427).

Ahmet Paşa Camii'ne benzer. Ama ondan aydınlık, süslü, mükemmel bir camidir. Medrese imaret, hanlar, dükkânlar hep bu Ali Paşa'nın hayrıdır.” demiş, ayrıca kasabada bir de hamam olduğundan bahsetmiştir.

H.1126 tarihli Baba-yı Atik Kadısı'na yazılmış, caminin ve hamamın onarılması gerektiğini belirten bir hükümden⁹ hamamın camiden 25 gün önce bittiği anlaşılmaktadır (Erdoğan, 1978: 122-188). Bu bilgilere göre; Semiz Ali Paşa 1565 (H.972) de ölümünden sonra (H.976) da Edirne Ali Paşa Çarşısı tamamlanmış (Ahmet Badi Efendi, 1932: Cilt: III: 368) ve dükkânlardan elde edilen gelirle (Peremeci, 1939: 85) kiralari toplamakla yükümlü Kasım Bey tarafından Mimar Sinan'a cami, medrese, kervansaray, hamam ve dükkânlardan müteşekkil bir küçük külliye daha Babaeski'de (H.982) 1575 tarihinde, Semiz Ali Paşa'nın ölümünden (1565) 10 yıl sonra yaptırılmış olmalıdır. Kaynak zikredilmeden belirtilen 1555, 1561 (Tuncel, 1974: 14) gibi muhtelif tarihler caminin esas inşa tarihi değildir. 1574 ve 1577 arasındaki masraflarını kaydeden inşaat defterinde o yıllarda da inşaatın devam ettiğini ifade edilmekte olup, 15 Eylül 1585'te mütevelliyeye gönderilen bir ferman, caminin önündeki son cemaat yerinin ve avlunun henüz tamamlanmadığı ve bu tarihte inşaat halinde olduğu anlaşılmaktadır (Necipoğlu, 2013: 519).

Trakya'nın XIX. yüzyıl boyunca yaşadığı istilâlar ve tahribat sonunda bu büyük külliye medrese, kervansaray ve dükkânları (arasta) hiçbir iz kalmayacak surette ortadan kalkmıştır (Eyice, 2009: 427). Balkan Savaşı'nda da cami büyük ölçüde zarar görmesine, hatta minaresinin yıkılmasına rağmen sonraları tamir edilmiş ve tarihi kaynaklarda adı geçen külliye yapılarından günümüze sadece cami ve hamam gelebilmiştir (Eyice, 2009: 427).

⁹ “Baba-yı Atik Kadısı'na Hüküm ki, Südde-i Saadetime mektup gönderip Baba-yı Atik Kasabasında vaki ülema ve suleha ve eimme ve huteba ve sairleri biisrihim meclis-i şer'e varup sadrazam nezaretinde olan evkaftan Ali Paşa'yı Cedit'in Kasaba-i mezburede bina eylediği camii şerif mürur-ı eyyam ile harabe müşrif olup ve 25 gün mukaddem (önceden gelen) hamamın dahi kazganı delinip, ol dahi harap olup ziyadesiyle her biri ücret çekmeleriyle vaki hali arz ve derun-ı arzda vezaif-i Baba-yı Atik ahalilerinden mufassal masharları olmakla vakf-ı mezburun mütevellî ve mürtelizakalı camii mezkur ve hamam-ı merhumun ta'mirine raziler olup fukahayı hanefiye...deyu tasrih etmeleriyle kasaba-i mezburede olan camii şerif ve hamamın ta'mirleri galle-i vakıftan ta'mir için Evkaf-ı Merkume Müfettişi Mevlana Ahmed Ziyde ilmehü i'lam etmekle müşarünileyhin i'lamı mucibince şer ile keşif ve galle-i Vakıftan ta'mir ettirmek için yazılmıştır. Evahir-i C.Evvel 1126”.

Cami

Cami ile ilgili esaslı belgeler Mimar Sinan'ın Şair Sai'ye hikâye ettiği risalelerdir. “Tuhfetü'l Mi'marin'de; “*Camii Şerif-i Ali Paşa Veziria'zam der Babaeskisi*” ibaresi (Mimar Sinan 1), Tezkiretü'l Ebniye'de ise; “*Merhum Ali Paşa Camii*” ibaresi ile (Mimar Sinan 2), kayıtlara geçmiş olan cami için Ahmet Badi Efendi (H.1312) de hazırladığı çalışmasında “*H.1308'de vakfi envalinden ve ianat-ı ahaliden terakün eden akçe ile mükemmel bir tamir geçirmiştir.*” demekte ayrıca haziresinde Şeyh Mahmut Şuhuri adlı bir zatın gömülü olduğunu fakat bu zatın kişiliği hakkında bir bilgi bulamadığını belirtmektedir. Bu bilgilere göre caminin kible tarafında bir haziresi olmalıdır. Fakat hazire günümüzde mevcut değildir.

Caminin duvarla çevrili bahçe avlusunun ortasında on iki kenarlı bir şadırvan yer alır. Çift revaklı son cemaat mahalinden camiye girilir (Şek. 3, 4). İç revak, altı sütun ile taşınmakta olup ortada aynalı tonoz, yanlarda ise ikişer kubbe ile örtülüdür. Dış revak ise ahşap çatılı olup, kuzey yönünde altı sütun ile taşınırken yanlarda (doğu ve batı yönlerinde) ayaklar ile taşınmaktadır¹⁰ (Foto. 1-5).

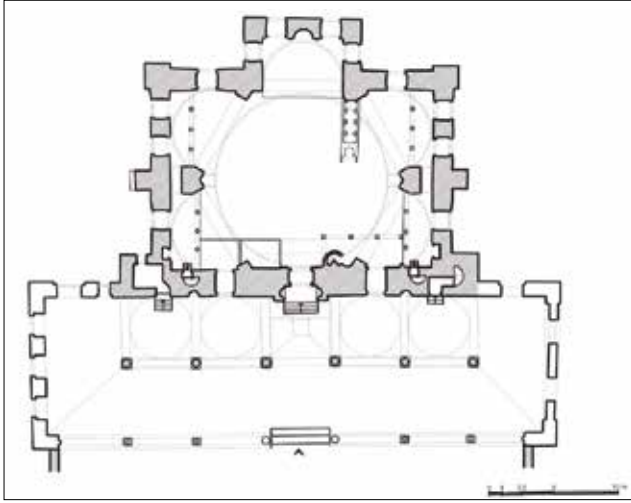
Cami harimine iki yanı mihrabiyeli mermer bir cümle kapısından girilir (Foto. 6). Enine gelişmiş harim mihrap kısmında dışa taşma gösterir ve bu kısmın üstü yarım kubbe örtülü olup (Şek. 3, 4)¹¹ harim mekânına hâkim olan ana kubbe, iki yanda 2 şerden dört yarım kubbe olmak üzere 5 yarım kubbe ile mekân genişletilmiştir. Taşıyıcı duvar pâyeleri arasında kalan ara mekânlara, sütunlara oturan mahfiller yerleştirilmiştir¹².

¹⁰ “Avlu ile esas son cemaat yeri arasında sekiz mermer sütuna oturan yedi sivri kemerli ikinci son cemaat yeri vardır. Yanlarda çıkıntı teşkil eden ve gerek avlu gerek cami duvarlarına organik biçimde bağlanan bu dış revak, diğer bazı benzerlerinde sanıldığı ve hatta iddia edildiği gibi sonradan ilâve olmayıp esas plana aittir. Bu dış revak üstündeki sütun başlıkları baklavaldır. Yalnız esas girişin iki yanında bulunan sütunların gövdelerinin alt kısımları daha kalın olup, başlıkları da daha zengin biçimde mukarnaslıdır (stalaktitli).” (Eyice, 2009: 427).

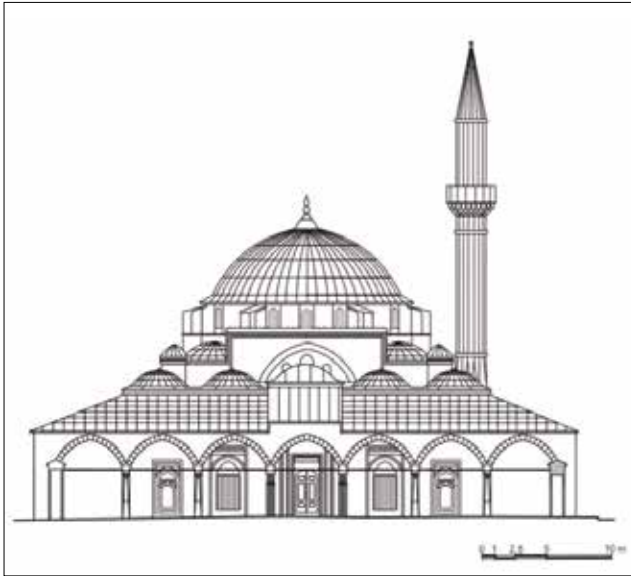
¹¹ TÛMFRA (Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon ABD Arşivi); Rölöve çalışmaları, 1988-1989 yıllarında, Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Rölöve Stajı kapsamında öğrencilere Yrd. Doç. Dr. A.Gülçin Küçükkaya nezaretinde yaptırılan çalışmalar olup, revize edilerek yeniden çizilmiştir.

¹² Eyice (2009) bu konuyu şöyle değerlendirmektedir; “Ali Paşa Camii, Mimar Sinan'ın İstanbul'da birkaç eserde değişik biçimlerde uyguladığı ve sonraki mimarların da kullandıkları (Beşiktaş'ta Sinan Paşa ve Ahmed Paşa, Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşa, Üsküdar Atik Vâlide, Fındıklı'da Molla Çelebi, Cerrah Mehmed Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa camileri) altı destekli sistemin şimdiye kadar bilindiği kadarı ile taşradaki tek örneğidir.”

BABAESKİ SEMİZ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

Şekil 3. Babaeski Semiz Ali Paşa Camii plan rölövesi 198 / Architectural survey of the plan of Babaeski Semiz Ali Paşa Mosque, 1989 (TÜMFRA).

Şekil 4. Babaeski Semiz Ali Paşa Camii ön cephe rölövesi, 1986 / Architectural survey of the front facade of Babaeski Semiz Ali Paşa Mosque 1986 (TÜMFRA).

Caminin orijinal inşaat kitabesi olmayıp, batı giriş kapısı üzerindeki tamir kitabesinden 1832 (H.1248) de esaslı bir restorasyon geçirdiği anlaşılmaktadır. Kitabesi şöyledir (Foto. 7) (Müderrişoğlu, 1993: 636);

1. Şehinşah, ibâdet-pîşe hân Mahmud hayr a' mâl
2. O, hamî-i şeriat âlemin emn ü emânıdır
3. Değil Hazreti Peygamber ve Zill-ı Cenâb-ı Hak
4. Cihânın Padişâhı mehdi-i sahib-i zamanıdır.
5. Ali Paşanın etdi ma'bedin ta'mir gördüğün
6. Senây-ı cûdu hayr herkesin vird-i zebanıdır.
7. Salât-ı hamse de ol şâh-ı devrâna duâ kıl kim
8. Bu din ve devlet ve mülkün medâr-ı fahr-ı şânıdır.
9. Sipihr tâkına 'aynı şüreyyâ oldı târihim
10. Bu dil-cu câmiin muhyisi Han Mahmud şânıdır. -1248.

Fotoğraf 1. Cami kuzey cephesi ve şadırvan / The mosque's north facade and the fountain (Canitez, 2018).

Fotoğraf 2. Cami batı cephesi / The Mosque's west facade (Canitez, 2018).

Avlunun kuzeybatı köşesinde yer alan minaresi 1911-12'deki Bulgar istilası sırasında yıkılmış ve 1934'te yeniden inşa edilmiştir (Foto.8).

Camide Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 1986-1988 tarihleri arasında da restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, dışta taş duvar temizleme, derz yenileme, raspa etme, kaplama işleri, kubbe etrafının horasan harçla sıvanması ve pencere dışlıklarının yenilemesi, içeride alçı müzeyyen içlikler kalem işleri, taş işleri taş ve mermer temizliği yapılmıştır.

Cami içinde yapılan kalem işleri restorasyonu 1980'li yıllarda Edirne Selimiye Camii'nde çalışmış kalemkârlara ve bu restorasyonda izlenen yolu takip ederek yaptırılmış olup, burada da mevcut son dönem kalem işi süslemeler (Foto. 9ab, 10ab) sökülerek,

Fotoğraf 3. Cami güney cephesi / *The mosque's south facade* (Cantez, 2018).

Fotoğraf 4. Cami doğu cephesi / *The mosque's east facade* (Cantez, 2018).

Fotoğraf 5. Çift revaklı son cemaat mahali / *Latecomers' place with double portico* (Cantez, 2018).

Fotoğraf 6. Cami harim girişi / *The mosque's prayer hall's entrance* (Cantez, 2018).

Fotoğraf 7. Batı girişi / West entrance (Canitez, 2018).

analizlerle yer yer bulunmuş alt katman klasik dönem kalem işi dekorasyon ihya edilmeye çalışılmıştır¹³. Esasen sağlam bölgelerin ve klasik dekorasyonun tespiti için yapılan analizlerde Abdülhamid ve II. Mahmut dönemlerine ait olduğu düşünülen iki farklı Barok dekorasyon daha mevcuttur. Fakat bu restorasyonlar sırasında mevcut Barok süslemeler ya tamamen yok edilmiş ya da beyaz zemin altına gizlenmiştir¹⁴.

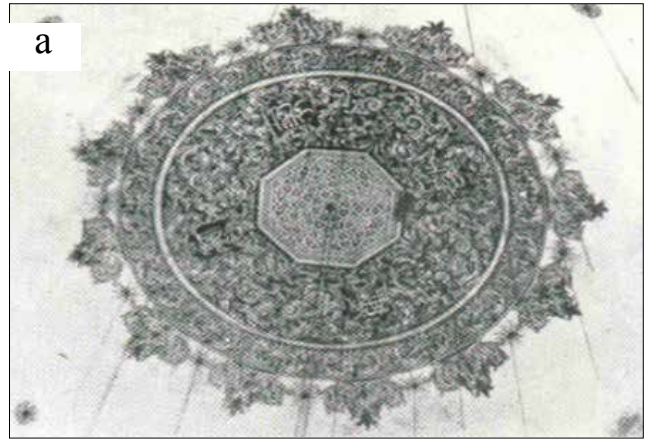
Babaeski Semiz Ali Paşa Camii kalem işi restorasyonlarında (1980'ler) kubbelerde kesin ve belirgin röprodüksiyonlarla orijinal klasik dekorasyonun tekrarı ile bir bütünlemeye gidilmesi

¹³ 1980'lerdeki Camii kalem işi restorasyonunda amaç; başlangıçta dökülmekte olan sıvanın desteklenmesidir. Fakat iskele kurulup, iç kubbe yüzeylerine ulaşıldığında sıva ve kalem işi erozyonunun artmakta olduğu anlaşılmış ve eldeki imkânlarla, bazı kısımlarda mevcut sıvanın desteklenerek korunmasına bazı kısımlarda ise sıvanın tamamen kaldırılarak yeni bir zemin oluşturulmasına ve bu zemin üzerine alt katmandan çıkarılan ve orijinal olduğu düşünülen klasik dönem kalem işi dekorasyonun bütün yüzeylere uygulanmasına karar verilmiştir (E.V.B.M.A.).

¹⁴ 1980'lerdeki restorasyonlarında mihrap üstü yarım kubbesi tamamen ana kubbeye ise alçı malakari göbek üzerindeki kalem işi rozetler, tığlar, pandantif flatoları klasik dekorasyonu uygun olarak yeniden yapılmışlardır. Son cemaat mahali kubbe-lerindeki son devir Barok süslemelere dokunulmamıştır (E.V. B.M.A.).

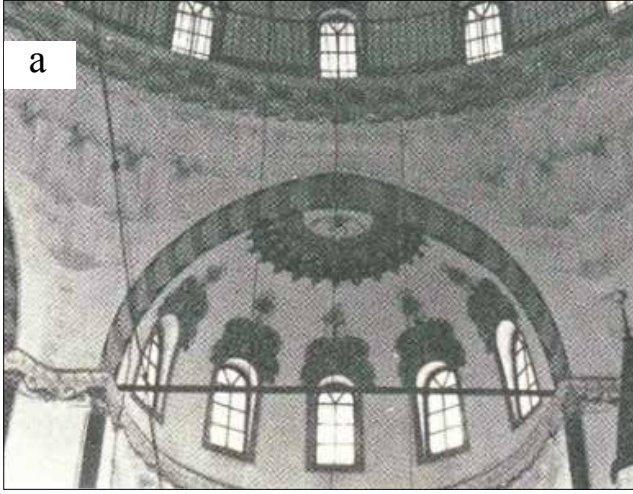

Fotoğraf 8. Balkan Harbi sırasında yıkılan minare / The minaret that collapsed during the Balkan War (E.V.B.M.A.).

Fotoğraf 9ab. Ana kubbe kalem işleri - restorasyon öncesi (Tuncel, 1973), restorasyon sonrası (Canitez, 2018) / Main dome's hand drawings - before restoration, after restoration (Canitez, 2018).

camiiin genel iç dekorasyonuna kazandırdığı uygunluk açısından oldukça olumludur (Foto.11, 12). Fakat restorasyonda amaç tarihi belge değeri taşıyan özgün bütün malzeme ve teknikleri geleceğe ulaştırmaktır (Küçükaya,1992: 56-60). Eskiye gösteren belgelerin ortaya çıkarılması çok hassas bilgi ve denemelerle elde edilen yöntem ve malzemeler kullanılarak yapılmalıdır.

Fotoğraf 10ab. Cami mihrap önu yarım kubbe süslemesi 1986 restorasyonu öncesi (EVBMA), restorasyonu sonrası (Canitez, 2018) / *The decoration of the half dome in front of the mosque's mihrab 1986 before-restoration after restoration (Canitez, 2018).*

2013 yılında uygulanan restorasyon çalışmalarında ise son cemaat mahali ahşap konstrüksiyonunun tamir ve tahkimi yapılarak camide bozulan tüm kurşun kaplamalar yenilenmiştir (EVBMA) (Foto.13).

2018'de yerinde yapılan incelemede özellikle çevre zemin kotunun kısmen yükselmesi sonucu zeminden gelen kılcal yollardan yükselen suyun etkisiyle yosunlaşma, karama, liken oluşumu görülmektedir. Duvar yüzeylerinde yer yer çimento malzeme kullanımının neden olduğu kılcal çatlaklar ile kuzey beden duvarında sıva kabarma ve dökülmeleri gözlenmiştir (Foto. 14, 15, 16).

Medrese

Mimar Sinan'ın Tuhfetü'l Mi'marin'de "*Medrese-i Ali Paşa Der Babaeskisi*" ve Tezkiret'ül Ebniye'de "*Babaeski'de Merhum Ali Paşa Medresesi*" olarak tanımladığı Babaeski'deki Semiz Ali Paşa medresesi bugün mevcut değildir.

Fotoğraf 11. Semiz Ali Paşa Camii harimi / *Praying area of the Semiz Ali Paşa Mosque (Canitez, 2018).*

Fotoğraf 12. Doğu yan mahfil, 1986-1988 restorasyonu sonrası / *The loge on the east side 1986-1988 after restoration (Canitez, 2018).*

Fotoğraf 13. 2013 yılı restorasyon çalışmaları / *Restoration work in 2013 (EVBMA)*

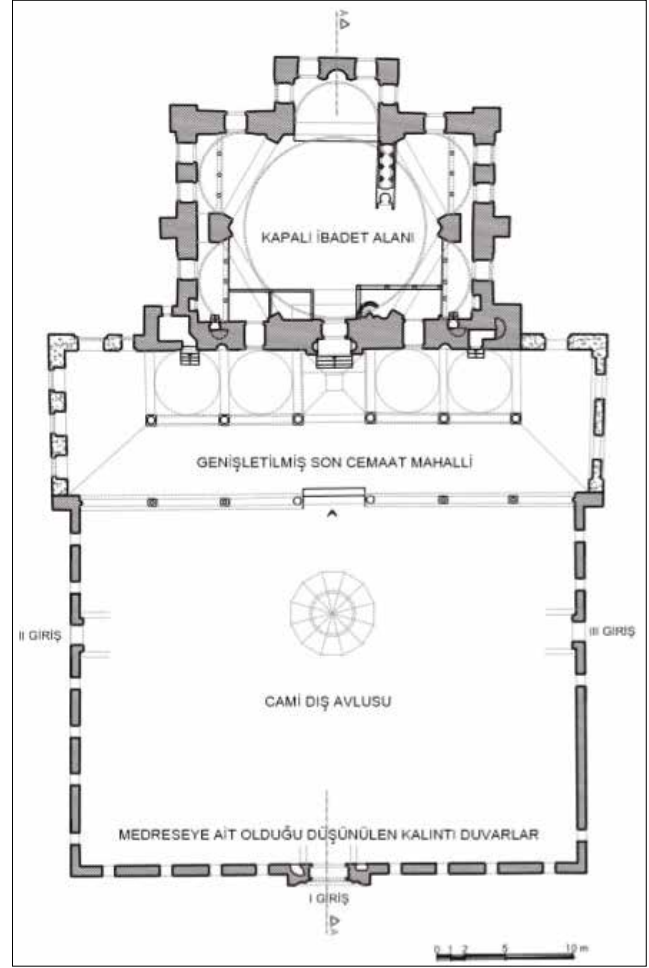
Fotoğraf 14. Zemin suyunun yükselmesi sonucu oluşan bozulmalar / *Deteriorations due to rising damp (Cantez, 2018).*

Fotoğraf 15. Zemin suyunun yükselmesi sonucu oluşan bozulmalar / *Deteriorations due to rising damp (Cantez, 2018).*

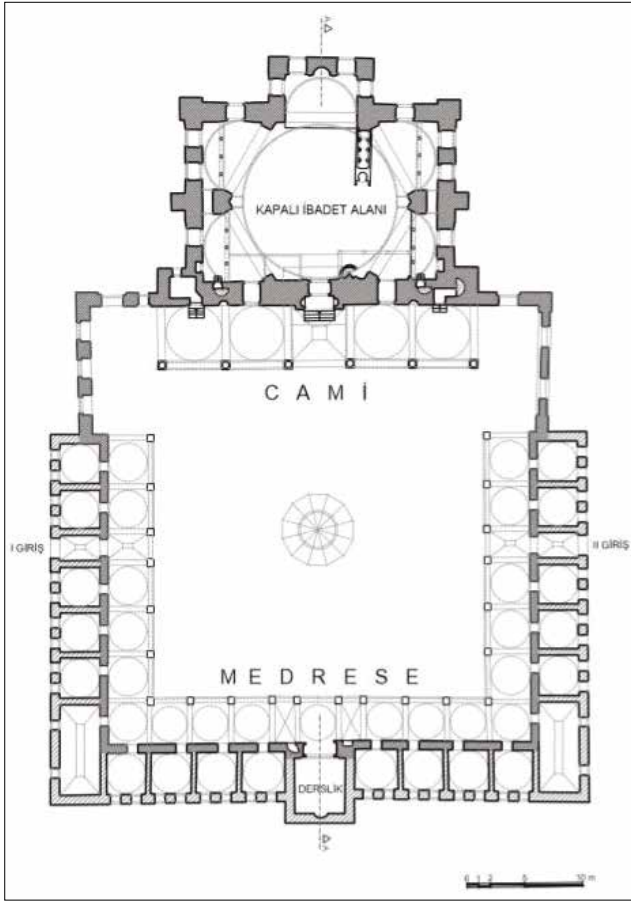
Fotoğraf 16. Son cemaat mahali derz boşalmaları ve çatlaklar / *Loss of mortars and cracks on the walls of the last prayer hall (Cantez, 2018).*

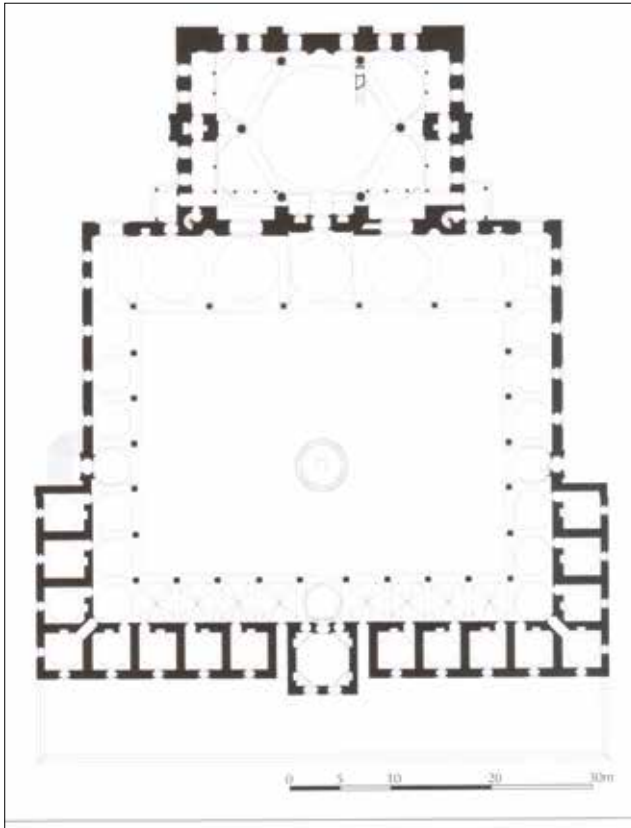
Şekil 5. Semiz Ali Paşa Camii plan rölövesi / *Architectural survey of Semiz Ali Paşa Mosque and its courtyard (TÜMFRA).*

Medresenin niteliklerine açıklık getiren bilgilerden en önemlisi Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Babaeski'de camiden bahsederken vurguladığı Topkapı'daki Ahmet Paşa Camii ile benzerliği (Şek. 5, 6, 7), ikinci önemli bilgi ise avlu girişi ve avlu duvarı-cami mekânı bağlantı noktalarındaki mevcut duvarlar üzerindeki medreseye ait olması muhtemel pek çok kalıntının olmasıdır (Foto.17, 18, 19). Evliya Çelebi'nin bahsettiği Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii ve çevresindeki medrese odaları mimari pozisyon ve işleyişi ve hatta işçilikleri Babaeski Semiz Ali Paşa Camii ile karşılaştırmalı analize tabi tutulduğunda (Şek. 5-8abc) her iki yapının cami harimlerinin birbirlerinin benzeri olduğu, medrese odalarının da Babaeski'de aynı konumda cami avlusu etrafında yer alabileceği ihtimalinin değerlendirilmesiyle restitüsyon projesi yapılmıştır (Şek. 6).

Ayrıca; Cami giriş avlusu etrafındaki duvar dokusu incelendiğinde (Foto. 17, 18, 19) çeşitli müdahalelerle özgün niteliklerini kaybetmiş bir duvar kalıntısı olması, iç ve dış duvar dokusunun farklı karakterlerde oluşuyla yenilenmiş olması ihtimalinin kuvvetli olduğu, mevcut pencerelerinde medreseye ait kapılar olabileceğidir. Burada olması muhtemel "revaklı bir

Şekil 6. Semiz Ali Paşa Camii ve Medrese planı restitüsyonu / *Semiz Ali Paşa Mosque and Madrasah restitution project (Küçükaya, 1989)*

Şekil 7. Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii ve Medresesi rölövesi / *Architectural survey of the Topkapı Kara Ahmet Paşa Mosque and Madrasah (Kuban, 2007: 316)*

Fotoğraf 17. Batı avlu duvarı ile son cemaat mahali bağlantı detayı (muhdes bir uygulamayı işaret etmekte) / *Detail of the connection between the west courtyard wall and the latecomers' area (It indicates a later addition) (Canitez, 2018)*

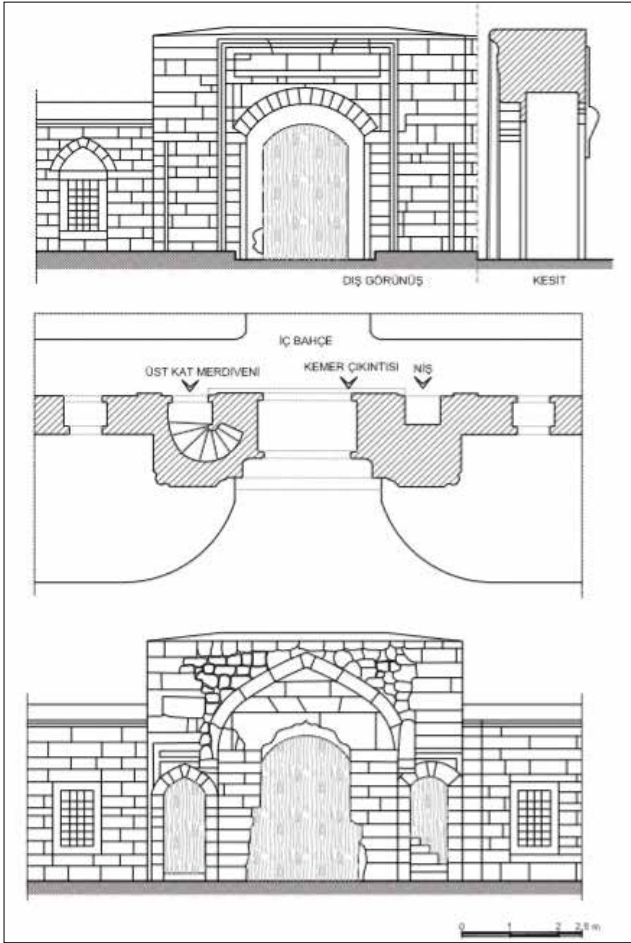
Fotoğraf 18. Kuzey avlu girişi dış görünüşü / *External view of the north courtyard entrance (Canitez, 2018)*

medrese” ihtimalini destekleyen avlu girişindeki yapı kalıntıları irdelendiğinde (Şek. 7, 8abc, Foto. 18, 19); kapı dışta taş (Şek.8a), ve içte basık kemerli (Şek.8c) olup ayrıca sağında üç basamağı mevcut bir merdiven mekânı kalıntısı (Şek.8bc) solunda ise simetrik bir niş bulunmaktadır. Merdiven mekânı üst katta bir kitaplık katının (Tuncel, 1974: 14-16) ya da bir dersliğin girişi ya da iki katlı bir ana giriş kapısını düşündürmektedir¹⁵.

¹⁵ Eyice (2009: 427) bu kalıntıları şöyle değerlendirmektedir; “Caminin önünde üç taraftan girişi olan pencere duvarla çevrili büyük bir avlu bulunur. Ortadaki esas kapı diğerlerinden daha gösterişli bir mimariye sahiptir. Bu kapının avluya bakan

Fotoğraf 19. Kuzey avlu girişi iç görünüşü-revak kalıntıları / Internal view of the north courtyard entrance - remains of the portico (Canitez, 2018)

Şekil 8abc. Cami avlusu esas giriş rölövesi (TÜMFRA, 1989) / A survey of mosque courtyard main entrance

tarafında görülen bazı izlerden, girişin üstünde evvelce sütunlara oturan köşk biçiminde bir oda bulunduğu tahmin edilebilir. Ancak burada kanaatimizce sundurma şeklinde sadece bir sarkık olabileceği de düşünülmelidir. Mehmet Tuncel'in evvelce burada bir kütüphane olduğu hakkındaki görüşüne katılmak mümkün değildir. Cami dışında kütüphane binaları ancak XVII. yüzyılda başlamaktadır.”

Ayrıca bu kısmın iç yüzünde muhtemel revaklara ait kemer izleri de mevcuttur. Cami avlusu etrafında revaklı avlusu olan medrese odaları ve girişin olduğu yerde de 2 katlı bir medrese dersliği olabileceği düşünülebilir (Şek.8c, 9, 10). Bu bilgilere dayanarak medresenin plan ve kesimine yönelik restitüsyon projesi yapılmıştır (Şek. 6, 10).

Hamam

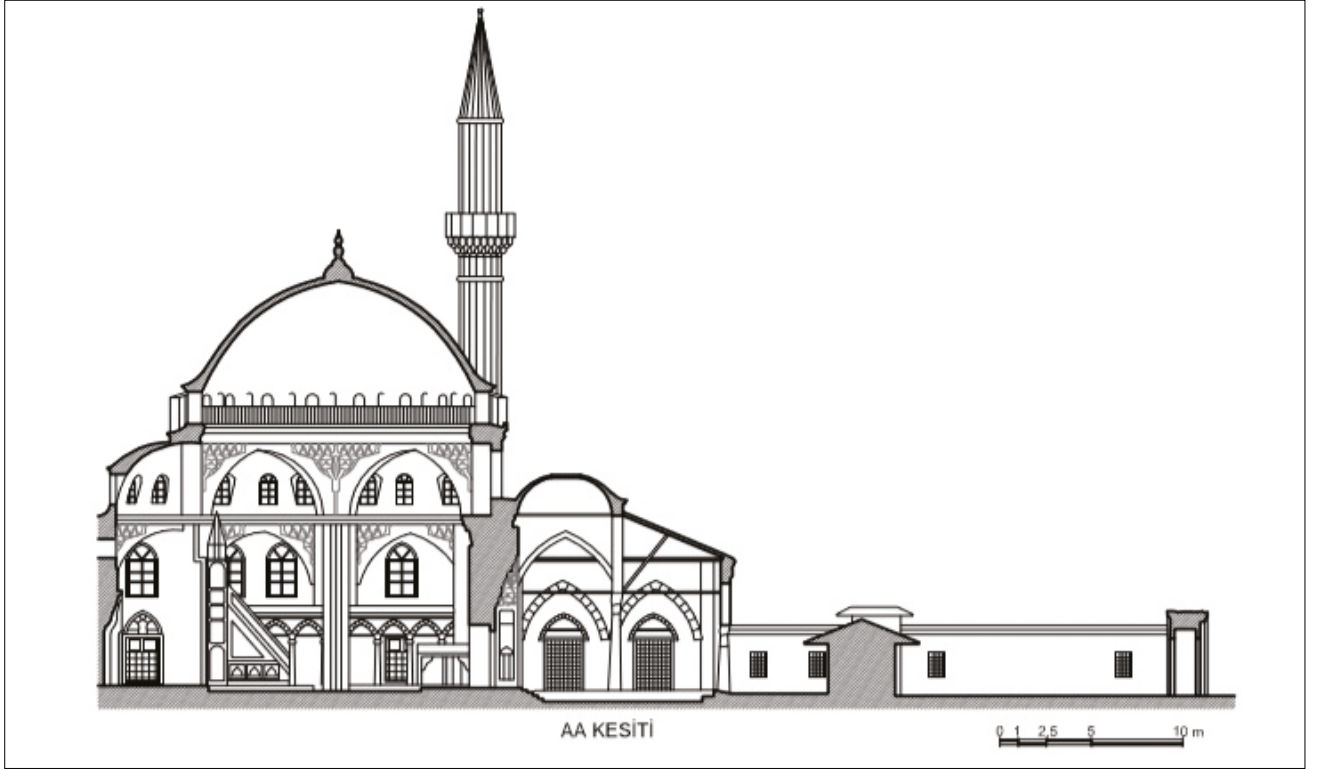
Kültür Bakanlığı, Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri'nde 39-02-719 no ile kayıtlı, Babaeski Hacı Hasan Mahallesi, 73 ada, 3 parselde kâin, Fatih Camii karşısında yer aldığı için “Fatih Hamamı” olarak da bilinen hamamın (Şek.11); (H.1126) tarihi belgeye göre Semiz Ali Paşa vakfı geliri ile yaptırılmış olduğu ve inşasının camiden 25 gün önce bittiği anlaşılmaktadır¹⁶. 1989'da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından esaslı restorasyonu yaptırılmıştır.

E5 yolu üzerinde Fatih Camii karşısında yer alan Semiz Ali Paşa Hamamı'na Fatih Caddesi üzerindeki XIX.yy yapısı oryantalist yaşmaklı ana kapıdan girilir (Şek.12). İki katlı soyunma mahali (camekân) klasik özelliklerini yitirmiş geç dönem yapısıdır. Üzeri muhtemelen önceleri kubbeli olan bu soğukluk mahalinin de Balkan Savaşları sonrası değişime uğramış olması ve düz çatı ile örtülmüş olması muhtemeldir (Foto. 20, 21 ve Şek.14). Yapının soğukluk kısmından sonra ılıkılık, üç ayrı mekândan oluşmaktadır. Ortadaki en geniş mekân geçiş holü niteliğinde olup 13 adet tepe ışıklığı olan aynalı bir tonozla örtülüdür¹⁷. İki yanlarda bulunan tuvalet ve usturalık mekânlarının üst örtüleri farklı düzenlemelerde olup mekân ölçüleri farklıdır (Şek. 13). Hamamın üçüncü ve en sıcak bölümü, Arapçada “Harara”(Aru, 1949: 35) adı verilen iç hamam (sıcaklık), köşelerde dört adet özel yıkanma hücreleri (halvetler) ile aralarında tonozlu umumi yıkanma eyvanlarından oluşur. Halvetler ve eyvanlarda 20 cm yüksekliğinde çepeçevre dönen mermer seki üzerinde sıcak-soğuk su tesisatı olan mermer kurnalar vardır.

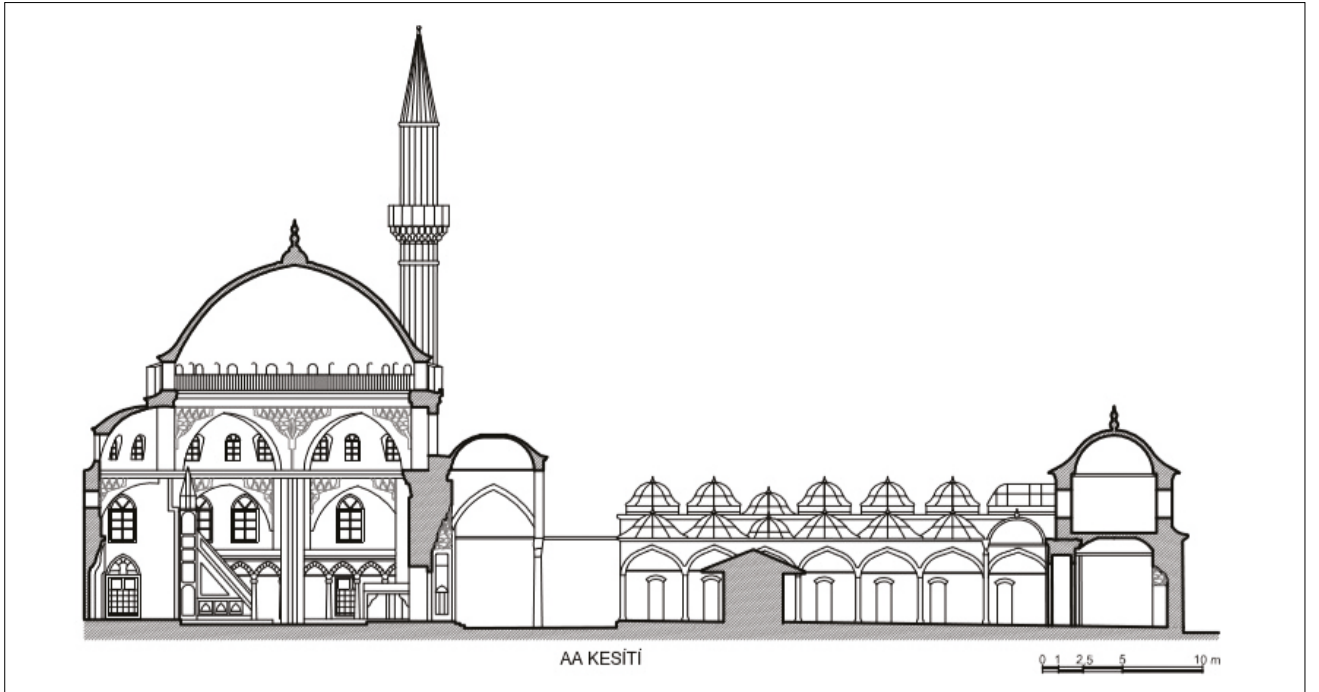
Ana kubbenin tam altında yer alan göbek taşı tek bir tepe ışıklığı ile aydınlanmaktadır (Şek. 14, 15, 16, 17). Külhan hamamın ısıtma merkezidir. Yaklaşık 1.5 m çapındaki kesme taş örgülü külhan ocağında yakılan odunlar bir taraftan sıcak su kazanını ısıttığı gibi çevresindeki taş kasnak üzerinde bırakılan deliklerden geçen alev ve duman cehennemlik adı verilen döşeme altındaki boşluklarda dolaşarak döşemeyi duvarlarda bırakılan kanallarda dolaşarak duvarları ısıtır ve yine tütekliklerden dışarı çıkar. Külhan önündeki baca ise kapak açıldığında dışarı vuran dumanın çekilmesini

¹⁶ Bkz. Dip not 7

¹⁷ 1989 da alınan rölöveler ve anlatım restorasyon öncesi durumu arzemektedir.

Şekil 9. Babaeski Semiz Ali Paşa Cami ve Avlusu boyuna kesit- rölöve / Longitudinal section of the Babaeski Semiz Ali Paşa Mosque and Courtyard –architectural survey (TÜMFRA, 1989).

Şekil 10. Babaeski Semiz Ali Paşa Cami ve Medresesi boyuna kesit - restitüsyon projesi / Longitudinal section of the Babaeski Semiz Ali Paşa Mosque and Courtyard - restitution project (Kucukkaya, 1989)

temin içindir (Şek. 13, 18-19). Külhanın bulunduğu kısmın üzeri sıcak ve soğuk su depolarıdır.

Günümüzde Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından şahsa kiralanmış olup aktif olarak kullanımına devam etmektedir. 2018 yılında hamamda yapılan incelemeler

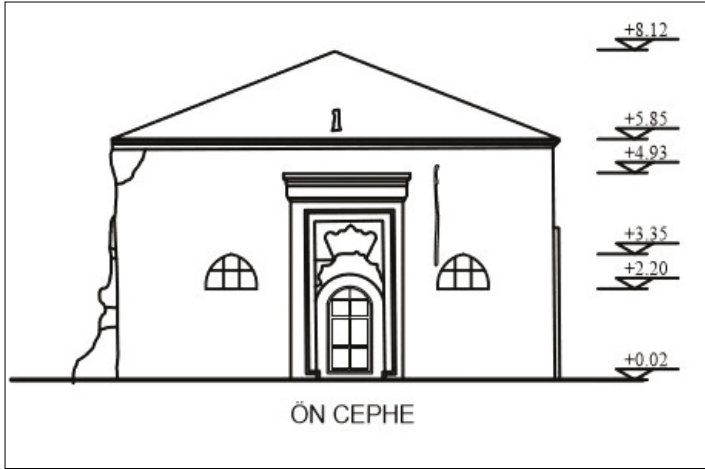
BABAESKİ SEMİZ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

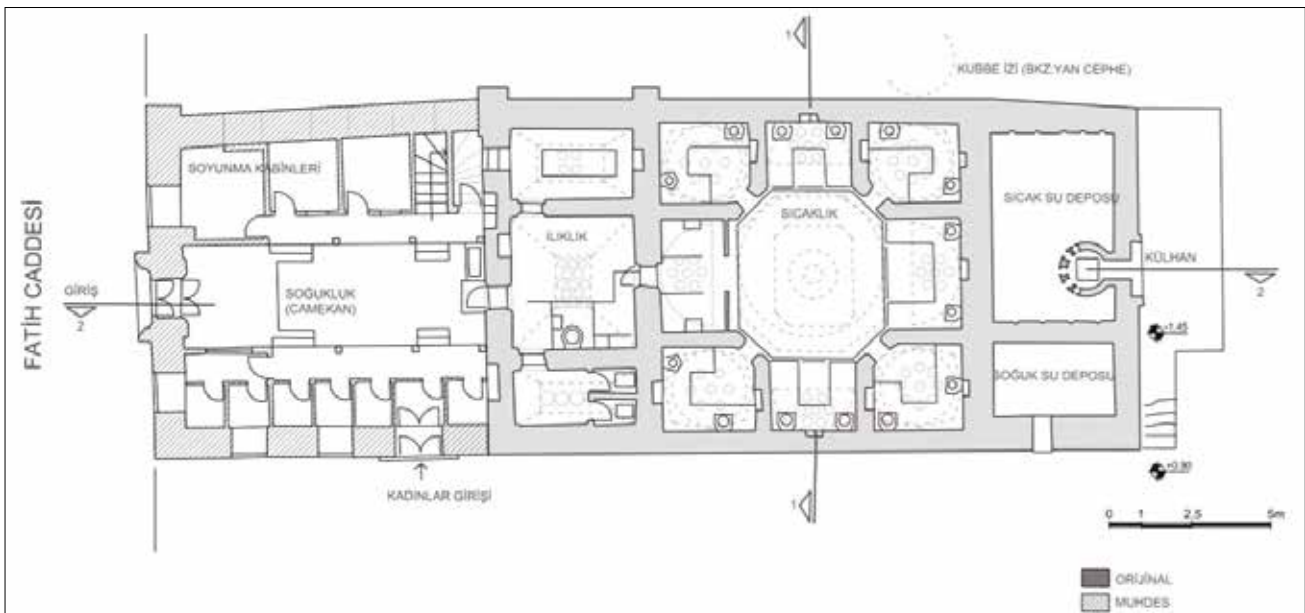
Şekil 11. Kırklareli Kültür Varlıkları Envanterinde yer alan hamam yanındaki dükkan parselleri, eski dokudan günümüze gelen izlerdir / *The lots of the shops alongside the hammam which exist in the Inventory of Kırklareli Cultural Properties, are the traces of the past tissue (URL 5).*

göre, işletmeci tarafından yapılan bilinçsiz fiziki müdahaleler sonucu yapının büyük zarar görmüş olduğu gözlemlenmiştir (Foto.22, 23, 24, 25, 26).

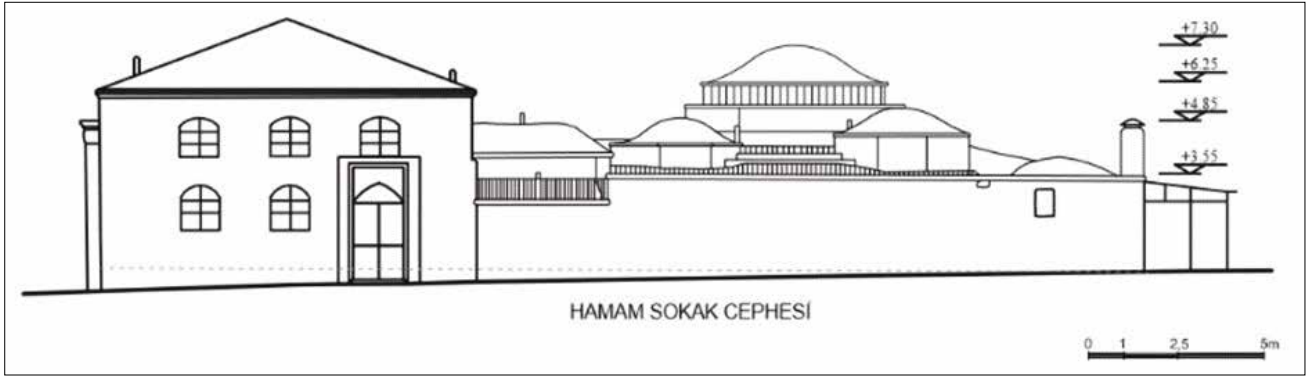
Ilıklık mekânına eklenen kalorifer petekleri duvara fiziki müdahalede bulunularak asılmış (Foto.24), ılıklık mekânı solunda yer alan hücre şok havuzuna dönüştürülmüş ve eklenen merdivenle çıkış sağlanmış (Foto. 26). Hamamın ılıklık ve sıcaklık mekânlarında sonradan yapılan sıcak ve soğuk su tesisatları (Foto.25) yapıya zarar verdiği gibi görsel kirlilik de oluşturmaktadır. Yapıda yeni sıvanın uyumsuzluğuna bağlı yoğun nem problemi (koku) gözlenmektedir.

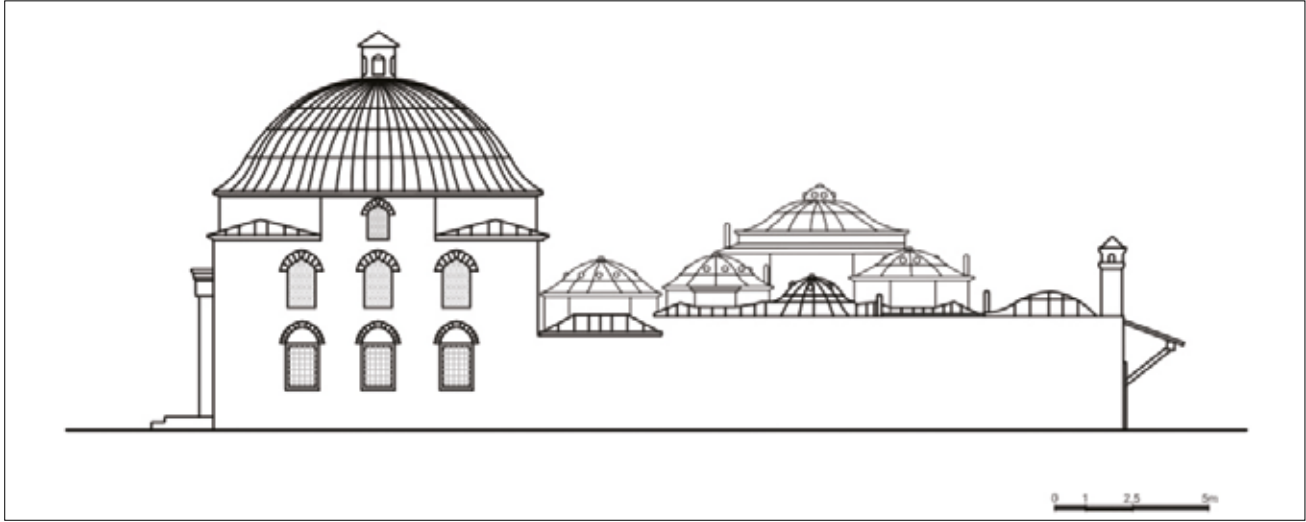
Şekil 12. Hamam girişi; 1989 restorasyonu öncesi ön cephe rölevesi (TÜMFRA, 1989) ve günümüzde hamam girişine ait fotoğraf (1989 restorasyonu sonrası) (Canitez, 2018) / *The hammam entrance; the architectural survey of the front facade before the restoration of 1989 (TÜMFRA., 1989) and the hammam entrance today (after the 1989 restoration) (Canitez, 2018).*

Şekil 13. Semiz Ali Paşa Hamamı 1989 Restorasyonu öncesi plan rölevesi / *Architectural survey of the Semiz Ali Paşa Hammam before the restoration of 1989. (TÜMFRA, 1989).*

Şekil 14. Hamam doğu cephesi 1989 restorasyonu öncesi durumu / The east facade of the hamam, the restoration of 1989. (TÜMFRA, 1989).

Şekil 15. Hamam doğu cephesi restitüsyon projesi / The Hamam's east facade - restitution project (Küçükaya, 1989).

Fotoğraf 20. Hamam, doğu cephe / Hamam's east facade (Canitez, 2018).

Fotoğraf 21. Hamam batı cephesinde, ikizi olduğuna dair duvarlar ve izler mevcuttur. / The Hamam's Hamam's west facade embodies wall remains and traces of its twin (Canitez, 2018).

Kervansaray ve Dükkânlar

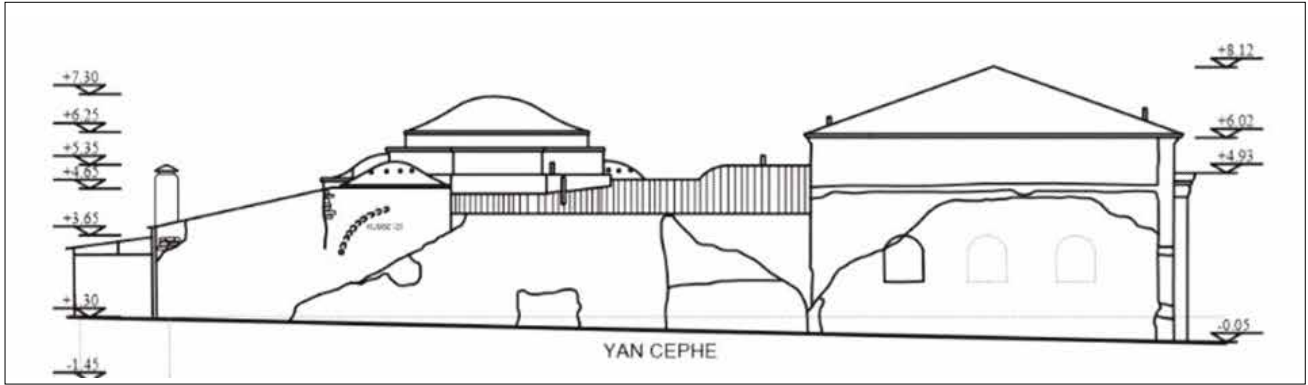
Semiz Ali Paşa'nın Edirne'deki emlakine ait bir belgede¹⁸ "Ali Paşa'nın Babaeski'de bir camii, bunun için de bu kasabada hamam, kervansaray ve dükkânlar

vardı" denmekte, 827 nolu dipnotundaki¹⁹ bilgilerine göre; dükkânların var olduğu ve yeni bir de kervansaray yapıldığı anlaşılmaktadır. Kervansaray günümüze gelememiş olsa da bugün mülkiyeti şahıs elinde olan Cami ve Hamam arasında, Fatih Caddesi üzerinde

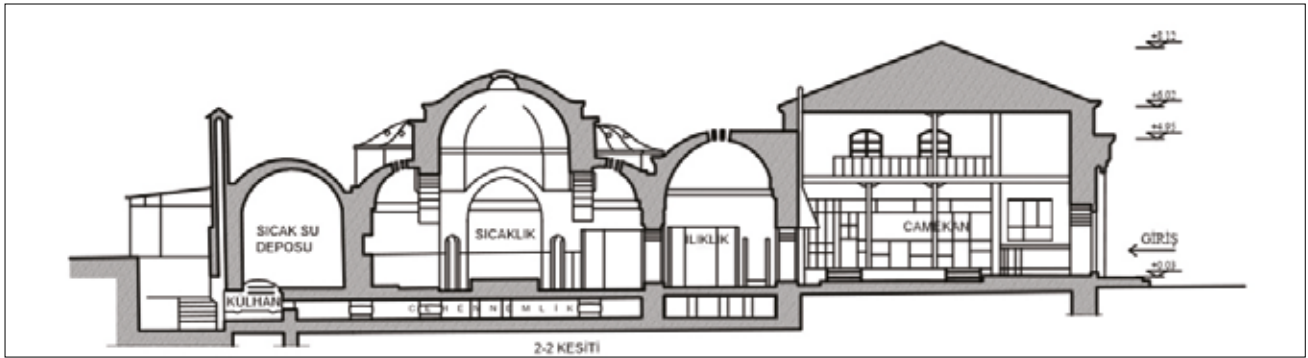
¹⁸ H.892 tarihli bir muhasebe evrakı (Gökbilgin, 1952)

¹⁹ "Muhasebe-i müfredat icar hayu hamam-ı cedid ve kervansaray-ı cedid ve sair dekakin (dükkânlar) der nefes-i kaza Babaeski'si Evkaf merhum ve mağfur seyit ve sehil sahib ül hayrat Veziriazam Ali Paşa nurullah merkada bi marifeti Kasım Bey cabi".

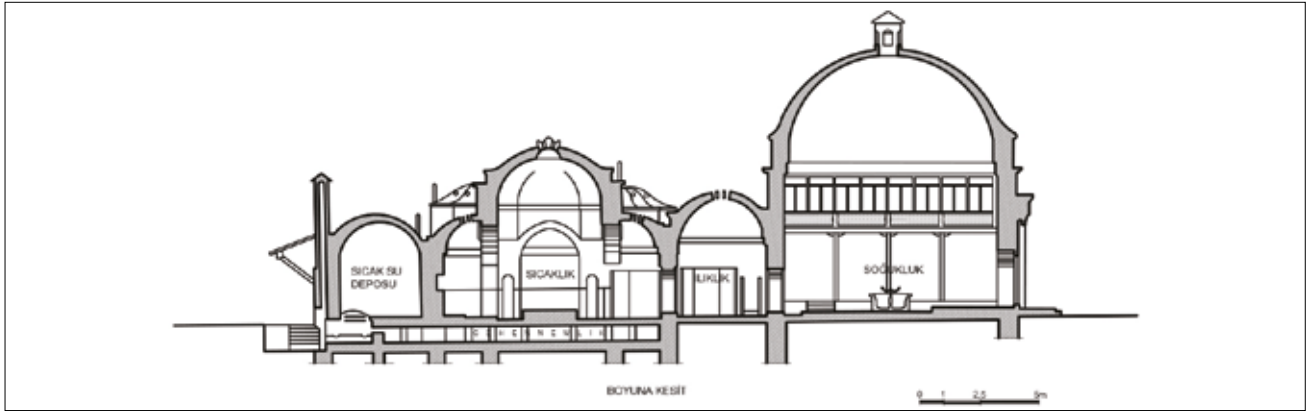

Şekil 16. Hamam batı cephe rölövesi; 1989 Restorasyonu öncesinde sıvalı olan batı cephesinde sıva altında kalmasına rağmen hamamın yıkık olan ikizi rahatlıkla algılanabilmekteydi. (Şek.19) / Although it was beneath the plaster at the plastered west facade before the restoration of 1989, the demolished twin of the hammam could easily be perceived. (TÜMFRA, 1989).

Şekil 17. Çehennemlik, külhan, sıcaklık, ılıklik ve soğukluk kısımlarını gösteren kesit rölövesi / The measured drawing of the section showing the underground hot air channels called çehennemlik, the furnace called külhan, the hot part called sıcaklık, the warm part called ılıklik and the cold part called soğukluk. (TÜMFRA, 1989).

Şekil 18. Sıcaklık, ılıklik ve soğukluk kısımlarının muhtemel boyuna kesiti-restitüsyonu projesi / Longitudinal section of the restitution project showing the hot, warm and cold parts (Küçükçaya, 1989).

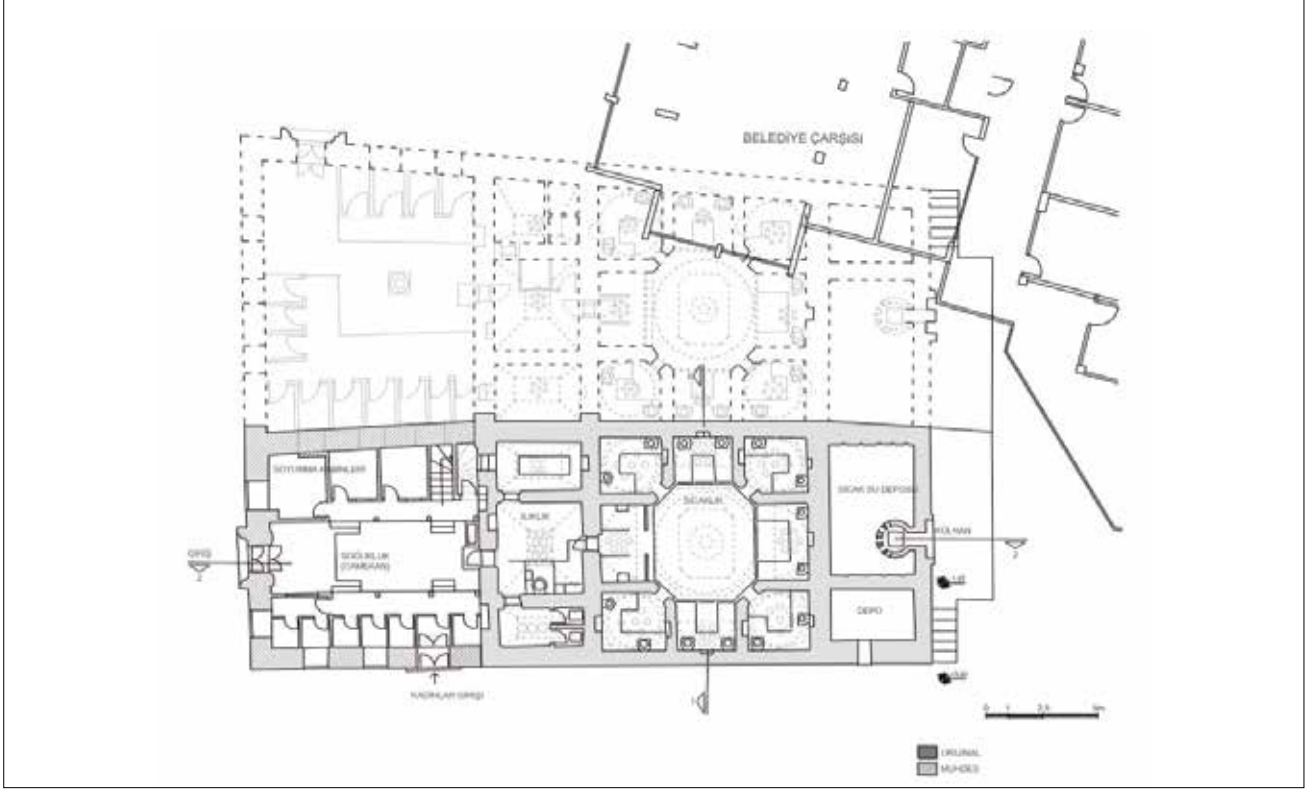
çarşı aksındaki (Şek. 3) dükkânların bir zamanlar Ali Paşa Vakfına ait olması ve günümüze gelene kadar yol genişletme, yenileme vb. nedenler ile özgün nitelikleri kaybetmiş olmaları muhtemeldir.

SONUÇ

Anıtsal yapılar, inşa edildikleri dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını yansıttıkları gibi mimari ve süsleme anlayışları, yapı malzemesinin kullanım biçimi

gibi konularda bilgi edinmemiz ve öğrenmemiz için birer belgedirler. Kültür varlıkları olarak nitelendirilen anıtsal yapılar, taşıdıkları izlerle toplumun değişimi ve gelişimi ile ilgili somut veriler sunar ve ait oldukları yerin karakterinin ve kimliğinin oluşumuna katkı sağlarlar. Bu nedenlerle de korunmaları gerekmektedir.

Doğal afetler, savaşlar, yangınlar, hatalı imar faaliyetleri, bilinçsiz müdahaleler gibi etmenlerden dolayı tahribe uğrayan tarihi yapıların korunması için restorasyonlarla

Şekil 19. Hamamın çifte hamam olması durumunda muhtemel yapı / The possible structure of the twin hammam (Restitüsyon Projesi, Kücükaya, 1989).

Fotoğraf 22. Hamam soyunmalık kısmı / The disrobing area of the hammam called soyunmalık (Canitez, 2018).

Fotoğraf 23. Hamam ılıklik muhdes giriş kapısı / The later added entrance door to the hammam's warm section (Canitez, 2018).

Fotoğraf 24. Hamam ılıklik kısmında yapılan fiziki müdahaleler ve nem sorunu / The physical interventions made in the hammam's tepid section and the humidity problem (Canitez, 2018)

Fotoğraf 25. Hamam sıcaklık kısmında yapılan müdahaleler ve nem sorunu / *The interventions made in the hammam's hot section and the humidity problem (Canutez, 2018).*

çeşitli müdahaleler gerçekleştirilmektedir. Bu müdahalelerin yapının bütünlüğüne ve özgünlüğüne zarar verilmeden gerçekleştirilmesi için doğru restitüsyon projeleri oluşturulması gerekmektedir.

Çalışma konusu olan Semiz Ali Paşa Külliyesi, bu bağlamda ele alınmış ve külliye'nin unsurlarından olan medrese ve hamam için tarihi belge araştırması, mevcut izlerin değerlendirilmesi ve karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak restitüsyon projeleri oluşturulmuştur. Külliye'nin sadece cami onarımı değil tahribatsız yöntemler (non-destructive techniques) kullanılarak, avlusunda yer alması muhtemel medrese, kervansaray ve dükkanlar ile hamamın toprak altında kalmış olan kalıntıları ve mevcut duvarlarındaki dönemsel ilavelerin analizleri yapılarak, restitüsyon projelerinin geliştirilmesine ilişkin öneriler sunulmuştur. Böylece doğru restitüsyon projeleriyle doğru restorasyon projeleri üretilebilecek ve gelecek nesillere doğru bilgiler aktarılabilecektir.

Fotoğraf 26. Hamam ılık kısmından havuza çıkışı sağlayan muhdes merdiven / *The later added staircase that provides the connection between the pool and the hammam's warm section (Canutez, 2018)*

Semiz Ali Paşa Külliyesi'nin mevcut özgün niteliklerinin korunarak gelecek nesillere tüm değerleriyle aktarılması ve yapıya ilişkin belgelerin yapının bütüncül olarak korunmasına katkı sağlanması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın, daha sonra yapılacak olan restitüsyon ve restorasyon çalışmalarına rehber olması hedeflenmektedir.

KISALTMALAR

(EVBMA) Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi
(TÜMFRA) Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Restorasyon ABD Arşivi

KAYNAKLAR

AFYONCU, E.,2009.

“Semiz Ali Paşa”, İslam Ansiklopedisi, cilt: 36; sayfa: 496, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul.

AHMET BÂDİ EFENDİ, 1932.

Riyaz-i Belde-i Edirne, CI-II-III, Edirne.

AKALIN, Ş., 1988.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, Saltuk-Name, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 809, Ankara.

ALLAHVERDİ, R.Ş., 2016.

“Semiz Ali Paşa'ya Ait Bir Vakfiye ve Sınırname”, Sosyal ve Liberal Bilimlerde Yeni Yönelimler, (Ed. Hasan Babacan, Sevilyay Öner), s.567-600, Ankara.

ANDREASYAN H.D., 1949.

Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1608-1619), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:1073, İstanbul, 1964

ARU, K.A., 1949.

Türk Hamamları Etüdü, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.

ASLANAPA, O., 1986.

Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul.

Cedid Ali Paşa Vakfiyesi; 585 numaralı Vakfiye Defterinden 16. Sayfa; Cemazilahir 973 tarihli Arapça Vakfiyesinin ayet ve hadis ve dua cümleleri hariç Yeni Defter No 1961, S.441-452 deki Türkçe tercümesinden.

DANIŞMEND, İ. H., 1971.

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.2, İstanbul.

ERDOĞAN, M., 1978.

Osmanlı Devrinde Trakya Abidelerinde Yapılan İmar Çalışmaları, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.6-7, s.122-188, İstanbul.

EVLİYA ÇELEBİ, 1970.

Seyahatname, C.I-X, İstanbul,1938 (H.1314); Yayınlayan Mehmet Zillioğlu, C. 1-12, İstanbul.

EYİCE, S., 2009.

“Ali Paşa Camii Babaeski'de XVI. yüzyıla ait cami”, İslam Ansiklopedisi, cilt: 36; sayfa:427, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul.

GÖKBİLGİN, M. T., 1952.

XV., XVI. Asırda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul Üniversitesi Yayını, No: 508, s.486-519 İstanbul.

KARAÇAM, N., 1970

Bütün Yönleriyle Kırklareli ve İlçeleri, s.225, Yayılcık Matbaası, İstanbul.

Kırklareli İl Yıllığı 1967.

KUBAN, D., 2007.

Osmanlı Mimarisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜKKAYA, A. G., 1990.“Mimar Sinan Dönemi Edirne-Belgrad Arası Menzil Yapıları Hakkında Bir Deneme”, Vakıflar Dergisi, XXI, 183-254, Ankara.

KÜÇÜKKAYA, A.G., 1992.

“Revival Clasic Restorasyon Anlayışı ile Kalem İş Restorasyonunda Yitirdiklerimiz, Eski Cami”, Mimarlık, 92/2,s.56-60.

MİMAR SİNAN (1), 1965.

“Tuhfetü'l Mi'marin” Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri (Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserlerine Dair Metinler), Çeviren Rıfki Melül Meriç, Türk Tarih Kurumu Yayını, Seri No 1, s.15-55, Ankara.

MİMAR SİNAN (2), 1965.

“Tezkiretü'l Ebniye” Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri (Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserlerine Dair Metinler) Çeviren Rıfki Melül Meriç, Türk Tarih Kurumu Yayını, Seri No 1, s.56-129, Ankara.

MÜDERRİSOĞLU, M.F., 1993.

16.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İnşa Edilen Menzil Külliyesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

NECİPOĞLU, G., 2013.

Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, Çev.Gül Çağalı Güven, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 440, İstanbul.

BABAESKİ SEMİZ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

ÖZÖN, M. N.,1965.

Büyük Osmanlıca Türkçe Sözlük, İstanbul.

PEREMECİ, Osman Nuri, Edirne Tarihi, Edirne Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınlarından, Sayı 6. İstanbul, 1939.

TUNCEL, M., 1974.

Babaeski, Kırklareli, Tekirdağ Camileri, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1 (2018)

Salname (1892), Babaeski Belediyesi Web sitesi

<http://www.babaeski-bld.gov.tr/WebSite/Display.aspx?ContentID=47>

URL 2 (2018)

Kültür Bakanlığı, “Babaeski Cedid (Semiz) Ali Paşa Camii”, Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri, Envanter No; 39-02-726, <http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=222>

URL 3 (2018)

Kültür Bakanlığı, “Babaeski Özel İdare Binası”, Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri, Envanter No; 39-02-724, <http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=184>

URL 4 (2018)

Kültür Bakanlığı, “Babaeski Merkez Konak”, Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri, Envanter No; 39-02-725, <http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=199>

URL 5 (2018)

Kültür Bakanlığı, “Babaeski Osmanlı (Fatih) Hamamı”, Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri, Envanter No; 39-02-719

<http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=186>